

CZU: 342.81

PROBLEME REALE ȘI SOLUȚII CONSTITUȚIONALE PENTRU CONSOLIDAREA SECURITĂȚII JURIDICE A CETĂȚENILOR ÎN MATERIA EXERCITĂRII DREPTULUI DE VOT

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar

Articolul cuprinde o analiză succintă a dreptului constituțional de vot în vederea elucidării esenței și particularităților acestuia în contextul drepturilor politice, precum și a reliefării problemelor ce afectează exercitarea acestuia în prezent și soluțiile constituționale identificate de către instanța de contencios constituțional, care au rolul de a consolida securitatea juridică a cetățenilor în materia exercitării dreptului de vot.

Cuvinte-cheie: drept de vot, alegeri, votare în străinătate, secții de votare, contencios constituțional.

REAL PROBLEMS AND CONSTITUTIONAL SOLUTIONS TO STRENGTHEN THE LEGAL SECURITY OF CITIZENS IN THE EXERCISE OF THE RIGHT TO VOTE

Gheorghe COSTACHI,
Candidate of Legal Sciences, professor

The article contains a brief analysis of the constitutional right to vote in order to elucidate its essence and peculiarities in the context of political rights, as well as to highlight the issues affecting its exercise at present and the constitutional solutions identified by the constitutional court, which have the role of to strengthen the legal security of citizens in the exercise of the right to vote.

Keywords: voting rights, elections, voting abroad, polling stations, constitutional litigation, legal security.

Introducere. Conotația juridică a dreptului la vot și a condițiilor în care acesta poate fi exercitat, mai ales în ultima perioadă, în contextul statului de drept și a societății democratice, au devenit deosebit de importante.

La acest capitol, Legea supremă [4] stabilește în mod expres la art. 38: „(1) Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. (2) Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți pînă în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcînd cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege.” Aceste prevederi urmează să fie corelate cu art. 2 din Constituție, care prevede că suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative. Alegerile sunt modalitatea de bază

și principalul mijloc juridic de formare a instituțiilor și organelor de stat și de investire a persoanelor oficiale cu atribuții publice [5, p. 160]. În același context, dispozițiile constituționale din art. 39 alin. (1) recunosc cetățenilor Republicii Moldova „dreptul de a participa la administrarea treburilor publice nemijlocit, precum și prin reprezentanții lor”.

Pornind de la aceste reglementări constituționale, putem constata că semnificația deosebită a dreptului de vot, recunoscut cetățenilor Republicii Moldova, este determinată de dubla sa necesitate:

- pentru a forma voința poporului, care constituie baza puterii de stat și
- pentru desemnarea reprezentanților în vederea participării la administrarea treburilor publice.

Pe cale de consecință, realizarea acestor condiții indispensabile unei guvernări democratice a statului,

impune inevitabil o preocupare și o diligență sporită din partea statului în vederea garantării exercitării dreptului de vot de către cetățeni. Actualitatea acestei probleme este cu mult mai stringentă în perioada electorală, în condițiile căreia ne aflăm în prezent.

Scopul studiului. Pornind de la cele menționate, în prezentul demers științific ne propunem a elucida esența și particularitățile dreptului la vot în contextul drepturilor politice, precum și a puncta problemele ce afectează exercitarea acestuia în prezent și soluțiile identificate de către instanța de contencios constituțional, care au un rol de consolidare a securității juridice a cetățenilor în materie de exercitare a dreptului de vot.

Rezultate obținute și discuții. Pentru început precizăm că participarea la administrare prin reprezentanți constituie o modalitate importantă de realizare a dreptului la administrare. În opinia cerce-

tătorilor, dreptul de a participa la administrarea treburilor publice prin reprezentanți semnifică în esență alegerea unor reprezentanți în funcții publice [5, p. 164]. Prin urmare, cetățenii pot hotărî, prin intermediul unor alegeri periodice și libere, în bază de vot universal, egal, secret, direct și liber exprimat, asupra persoanelor care le vor reprezenta interesele și vor administra problemele de interes public. De aici, capătă expresie juridică și procedurală principiul prevăzut la art. 2 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, conform căruia suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită și prin organele sale reprezentative [17, p. 393].

După cum bine se cunoaște, participarea poporului prin reprezentare la administrarea treburilor publice constituie substanța democrației reprezentative. Această reprezentare are conotații juridice și politice, dar ambele aspecte conduc la concluzia că sistemul de guvernare pe baze reprezentative trebuie să aibă conotații moderne, concretizate în organizarea periodică de alegeri generale, libere și democratice [10, p. 53-54]. Se poate susține, în acest context, că cetățenii dispun, în baza principiilor democratice, de dreptul constituțional la reprezentare, care le permite de a dispune de un sistem de organe reprezentative și de a exprima, prin intermediul acestora, interesele proprii și a obține realizarea lor [20, p. 15].

O garanție importantă pentru participarea la administrare prin reprezentanți rezidă în consacrarea constituțională și dezvoltarea legislativă a drepturilor politice ale cetățenilor, întrucît în lipsa recunoașterii și reglementării acestora, exercitarea suveranității naționale de către popor s-ar reduce la o simplă declarație formală [17, p. 394].

Referindu-ne nemijlocit la categoria de drepturile politice, precizăm că aceasta cuprinde în sine drepturi ale omului, care garan-

tează cetățenilor (și nu indivizilor, după cum susțin unii specialiști [1, p. 91]) posibilitatea de a accede, a participa și a controla autoritățile publice (politice, executive și juridice) ale statului.

Prin esența lor, drepturile politice (numite și exclusiv politice [18, p. 317; 15, p. 87]) aparțin doar cetățenilor, întrucît ele pot fi folosite numai pentru a participa la guvernare [8, p. 99]. Or, după cum este general recunoscut și admis la guvernarea unei societăți participă numai cetățenii, deoarece ei sînt legați de destinul acesteia [1, p. 92].

Din această categorie fac parte acele drepturi ale cetățenilor care au ca obiect exclusiv participarea cetățenilor la conducerea statului [14, p. 226; 7, p. 42; 6, p. 147; 13, p. 119]. Printre acestea pot fi enunțate [14, p. 174; 6, p. 174-175]: - dreptul de a vota reprezentanți în Parlament; - dreptul de a vota Președintele Republicii; - dreptul de a iniția, împreună cu numărul necesar de cetățeni cu drept de vot, adoptarea, modificarea sau abrogarea unei legi ordinare sau organice; - dreptul de a iniția, împreună cu numărul necesar de cetățeni cu drept de vot, revizuirea Constituției; - dreptul de a vota reprezentanții în consiliile locale; - dreptul de a vota primari în orașe și sate; - dreptul de a fi ales deputat, președinte al țării, membru în consiliile locale în sate și orașe; - dreptul de a vota în cadrul referendumurilor.

Pe plan internațional, în acest sens este recunoscut ca un drept politic deosebit de important dreptul la alegeri libere și corecte, organizate la intervale rezonabile. Acesta cuprinde nu numai dreptul la vot, dar și dreptul de a candida [19, p. 217].

Adeseori, cercetătorii denumesc drepturile exclusiv politice ca fiind drepturi electorale, întrucît prin exercitarea lor cetățenii desemnează organele reprezentative ale întregului popor [12, p. 3], astfel participînd la actul guvernării. Po-

trivit art. 1 din *Codul electoral* al Republicii Moldova, dreptul electoral presupune „dreptul constituțional al cetățeanului de a alege, de a fi ales și de a-și exprima prin vot atitudinea privind cele mai importante probleme ale statului și ale societății în ansamblu și/sau în probleme locale de interes deosebit” [2]. În baza acestei norme juridice se poate susține că drepturi electorale sînt: dreptul de a alege, dreptul de a fi ales și dreptul de a exprima prin vot atitudinea în cadrul referendumului republican și local.

Cu toate acestea, este important de precizat că sfera drepturilor electorale este cu mult mai largă, întrucît legislația electorală reglementează și alte drepturi ale cetățenilor (destul de numeroase) precum: dreptul la agitație electorală, dreptul de a lua cunoștință de modelele buletinelor de vot și de listele electorale, dreptul de a cere introducerea de rectificări în listele electorale, dreptul de a participa la desemnarea și propunerea candidaților etc. [9, p. 75-93; 1, p. 92]. Prin urmare, se impune o delimitare între drepturile electorale fundamentale (reglementate în Constituție) și celelalte drepturi electorale ale cetățenilor (prevăzute de legislația electorală) [15, p. 88].

Potrivit cercetătorilor, din categoria drepturilor electorale constituționale fac parte: dreptul de a alege, dreptul de a fi ales și dreptul de revocare [8, p. 108; 15, p. 88]. În cele ce urmează, pornind de la scopul cercetării, ne vom opri cu precădere la dreptul de a alege, care mai este numit și drept de vot.

Chiar dacă dreptul de a alege apare adeseori și sub denumirea de drept de vot, doctrina subliniază unele deosebiri între „alegere” și „votare”. Astfel, cercetătorii consideră că termenul „alegere” se folosește atunci cînd cetățenii aleg membrii unor autorități publice, iar cel de „votare” atunci cînd aceștia se pronunță asupra unei reguli sau hotărîri [15, p. 88-89].

După cum am menționat mai sus, Constituția Republicii Moldova consacră în art. 38 *dreptul de vot* al cetățenilor Republicii Moldova care au împlinit vârsta de 18 ani (o astfel de nominalizare poate fi atestată în constituțiile mai multor state din lume).

În literatura de specialitate, *dreptul de vot* este definit ca dreptul recunoscut, în condițiile legii, cetățenilor unui stat de a-și exprima în mod liber, direct sau indirect opțiunea electorală pentru un anumit partid politic sau candidat propus de o grupare politică sau pentru un candidat independent. Dreptul de vot se exprimă/exercită în mod obișnuit prin completarea unui buletin de vot și depunerea acestuia în urnă [11, p. 315]. În pofida acestei simplități, *votul* este considerat unul dintre cele mai decisive căi prin care cetățenii pot influența procesul decizional public [12, p. 3]. În concret, cetățenii Republicii Moldova își pot exprima opțiunile prin vot în contextul alegerilor naționale pentru Parlament, alegerii Președintelui Republicii, alegerilor locale, referendumului național și referendumului local.

Votul reprezintă o valoare deosebită pentru procesul de alegere a reprezentanților poporului în cadrul scrutinelor naționale prezidențiale, parlamentare și locale. În cazul dat, prin exercitarea dreptului la vot se formează voința generală a poporului pe marginea desemnării organelor reprezentative, cărora poporul le delegează exercitarea suveranității.

Pornind de la faptul că *dreptul de vot* constituie un drept fundamental al cetățeanului, în practica Curții Constituționale a Republicii Moldova au fost ridicate unele probleme legate de posibila restrângere neconstituțională a acestuia. În special, problemele au privit asemenea aspecte precum: votarea în străinătate; votarea în afara țării în baza pașaportului valabil; organizarea secțiilor de votare în

străinătate etc. În vederea clarificării acestor probleme, sub aspectul constituționalității, instanța de contencios constituțional a reținut următoarele argumente:

Caracterul relativ al dreptului la vot [3, p. 170]

„Unul din elementele esențiale ale statului de drept, în general, și ale sistemului electoral, în special, îl constituie dreptul de vot. Cu toate acestea, dreptul de vot nu face parte din categoria drepturilor absolute.” [HCC 15/2015 (*organizarea secțiilor de votare în străinătate*), §48].

„Curtea Europeană în jurisprudența sa a reținut că dreptul la alegeri libere, consacrat în art. 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană, nu este absolute, fiind loc pentru limitări implicite, statelor contractante urmînd să li se acorde o marjă de apreciere în domeniu.” [HCC 15/2015 (*organizarea secțiilor de votare în străinătate*), §49]

„Curtea Europeană a afirmat că există numeroase maniere de a organiza și a face să funcționeze sistemele electorale și o multitudine de diferențe în Europa, mai ales în evoluția istorică, diversitatea culturală și gândirea politică, dar este de datoria fiecărui stat contractant de a-l încorpora în propria sa viziune a democrației.” [HCC 15/2015 (*organizarea secțiilor de votare în străinătate*), §50]

„În ordinea juridică europeană a drepturilor omului, standardul de protecție a dreptului la vot nu este la fel de stringent ca cel al protecției dreptului la respectarea vieții private și de familie, a libertății de gândire, de conștiință și de religie, a libertății de exprimare și a libertății de întrunire și de asociere (a se vedea *Ždanoka v. Letonia* [MC], 16 martie 2006, § 115). Acest drept poate fi limitat în vederea realizării unui scop compatibil cu principiul preeminenței dreptului și cu obiectivele constituționale. Măsurile limitative ale acestui drept nu

trebuie să-i afecteze esența și să-l priveze de efectivitate. Ele trebuie să fie prevăzute de lege, trebuie să urmărească un scop legitim și trebuie să nu fie disproporționate (a se vedea *Mathieu-Mohin și Clerfayt v. Belgia*, 2 martie 1987, § 52; *Riza și alții v. Bulgaria*, 13 octombrie 2015, § 142). Având în vedere ponderea abstractă pe care o acordă Curtea Europeană dreptului la vot, marja de apreciere a autorităților naționale privind limitarea exercițiului acestuia este una mai largă decât în cazul altor drepturi.” [DCC 5/2019 (*votarea în afara țării în baza buletinului de identitate sau a actelor de identitate expirate*) §15].

„Dreptul de vot, nefiind absolute, poate fi restricționat, Parlamentul dispunînd de o largă marjă de apreciere în reglementarea acestuia.” [HCC 15/2014 (*interzicerea votării în baza pașapoartelor de tip ex-sovietic*), §61-62]

Dreptul la vot al cetățenilor domiciliați peste hotarele țării [3, p. 171]

„Egalitatea votului nu presupune obligativitatea exercitării acestuia în condiții identice atît în țară, cît și peste hotare, or, cetățenii din țară și din afara ei se află în situații juridice diferite.” [HCC 34/2016 (*confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova*), §110]

„Convenția Europeană nu garantează un drept al cetățenilor unui stat parte la aceasta de a vota peste hotare. De asemenea, Codul bunelor practici în materie electorală din 2002 al Comisiei de la Veneția stabilește că reședința poate condiționa exercitarea dreptului de vot. În același timp, Codul stabilește că dreptul de a alege și de a fi ales poate fi acordat cetățenilor care domiciliază în afara țării. Astfel, potrivit Curții Europene, necesitatea îndeplinirii cerinței de reședință sau durată a reședinței pentru deținerea sau exercitarea dreptului de vot nu este, în princi-

piu, o restricție arbitrară a dreptului de vot și, prin urmare, nu este incompatibilă cu art. 3 din Protocolul nr. 1.” [HCC 34/2016 (*confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova*), §111-112]

„În opinia Curții Europene a Drepturilor Omului, restricțiile impuse exercițiului dreptului la vot al cetățenilor expatriați în baza criteriului reședinței pot fi justificate prin prisma mai multor factori: în primul rând, prezumția că cetățenii nerezidenți sunt mai puțin preocupați, în mod direct sau continuu, de problemele curente ale țării și au mai puține cunoștințe despre acestea; în al doilea rând, influența mai mică a cetățenilor nerezidenți asupra selecției candidaților sau asupra alcătuirii programelor lor electorale; în al treilea rând, legătura strânsă dintre dreptul la vot în cadrul alegerilor parlamentare și faptul de a fi afectat în mod direct de actele organelor politice astfel alese; în al patrulea rând, preocuparea legitimă a legislatorului de a limita influența în alegeri a cetățenilor care trăiesc în străinătate, în chestiuni fundamentale care îi afectează în principal pe cei care trăiesc în țară (a se vedea *Sitaropoulos și Giakoumopoulos v. Grecia* [MC], 15 martie 2012, § 69) [DCC 5/2019 (*votarea în afara țării în baza buletinului de identitate sau a actelor de identitate expirate*) §16].

„Legislația Republicii Moldova permite votarea în străinătate. În același timp, aceasta nu se poate desfășura în orice condiții, ci cu respectarea prevederilor legale.” [HCC 34/2016 (*confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova*), §114]

„Curtea observă că legislatorul din Republica Moldova a ales să garanteze un drept de vot al cetățenilor peste hotarele țării, în comparație cu standardul mai modest pe care îl asigură Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Mai mult, această opțiune a legislatorului nu reprezintă o obligație de ordin constituțional. Articolul 38 alin. (1) din Constituție nu poate fi interpretat ca instituind o obligație a autorităților statale de a organiza alegeri peste hotarele țării. Mai exact, acest articol permite desfășurarea alegerilor peste hotarele țării, dar nu le impune. Totuși, organizarea acestor alegeri este conformă cu articolul 38 din Constituție și poate fi analizată prin prisma acestui articol.” [DCC 5/2019 (*votarea în afara țării în baza buletinului de identitate sau a actelor de identitate expirate*) §19]

Organizarea secțiilor de votare în străinătate [3, p. 172]

„Organizarea secțiilor de votare în străinătate, suplimentar la cele care funcționează pe lângă misiunile diplomatice asupra cărora se extinde jurisdicția Republicii Moldova, poate avea loc în baza înregistrării prealabile a cetățenilor aflați în străinătate și cu acordul autorităților competente ale țării respective.” [HCC 15/2015 (*organizarea secțiilor de votare în străinătate*), §60]

„Modul de organizare a secțiilor de votare în străinătate, suplimentar la cele care funcționează pe lângă misiunile diplomatice, constituie un drept exclusiv al statului. Astfel, statul își poate stabili anumite criterii determinante, în baza cărora aceste secții urmează a fi deschise, criteriile care se impun datorită rațiunilor de ordin tehnic pentru autoritățile responsabile de organizarea procesului electoral.” [HCC 15/2015 (*organizarea secțiilor de votare în străinătate*), §61]

„Prin prevederile care acordă dreptul de a organiza secții de votare suplimentare la cele existente pe lângă misiunile diplomatice, legiuitorul a instituit facilități suplimentare în exercitarea dreptului de vot pentru cetățenii Republicii Moldova aflați în străinătate. Aceste condiții nu aduc atingere substanței drepturilor electorale, nu

încalcă dreptul de vot al persoanei, nu anihilează libera exprimare a voinței poporului în alegerea corpului legislative sau la referendumuri.” [HCC 15/2015 (*organizarea secțiilor de votare în străinătate*), §65-66]

„Articolul 38 alin. (1) din Constituție nu poate fi interpretat ca instituind o obligație a autorităților statale de a organiza alegeri peste hotarele țării. Mai exact, acest articol permite desfășurarea alegerilor peste hotarele țării, dar nu le impune. Din acest motiv, legislativul și executivul se bucură de o putere discreționară mai mare în privința modului de organizare a acestor alegeri [DCC 11/2019 (*organizarea secțiilor de votare în străinătate*), §26].

Înregistrarea prealabilă a cetățenilor domiciliați peste hotarele țării [3, p. 173]

„Prin stabilirea condiției de înregistrare prealabilă a cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot aflați în străinătate statul urmărește mai multe obiective legitime, cum ar fi: stabilirea numărului estimative al alegătorilor aflați peste hotare în vederea constituirii secțiilor de votare suplimentare în străinătate; întocmirea listei electorale a cetățenilor care vor vota în raza secției de votare respective, precum și stabilirea numărului estimative al buletinelor de vot ce vor fi distribuite secțiilor de votare respective.” [HCC 15/2015 (*organizarea secțiilor de votare în străinătate*), §62]

„Înregistrarea prealabilă nu este obligatorie. Cetățenii care, din diferite motive, nu se înregistrează în prealabil își pot exercita dreptul de vot, prezentându-se în ziua alegerilor la orice secție de votare constituită în afara țării, în condițiile stabilite de Comisia Electorală Centrală. Astfel, lipsa înregistrării prealabile nu restricționează dreptul de vot. Înregistrarea constituie un criteriu determinant pentru autoritățile responsabile de organizarea procesului electoral, și nu

pentru alegători.” [HCC 15/2015 (*organizarea secțiilor de votare în străinătate*), §63-64]

Exercitarea dreptului la vot în afara țării în baza pașaportului valabil

„Curtea observă că valabilitatea pașaportului reprezintă singura exigență impusă de către legislator pentru cetățenii Republicii Moldova care doresc să voteze în secțiile de votare constituite peste hotarele țării. Exigența votării cu un pașaport valabil peste hotarele țării este justificată de politicile statale ale evitării fraudării votului, menținerii unei legături dintre stat și cetățeni și încurajării deținerii de acte de identitate valabile.” [DCC 5/2019 (*votarea în afara țării în baza buletinului de identitate sau a actelor de identitate expirate*) §28]

Punând în balanță aceste politici cu dreptul la vot, invocat sub aspectul posibilității cetățenilor Republicii Moldova de a vota peste hotarele țării și cu buletinul de identitate sau cu acte de identitate expirate, Curtea subliniază următoarele: „Termenul de valabilitate al pașapoartelor este de 10 ani pentru persoanele care au împlinit vârsta necesară pentru exercitarea dreptului de a alege [articolul 2 alin. (11) din Legea nr. 273 din 9 noiembrie 1994]. Alegerile parlamentare sau prezidențiale au loc, de regulă, o dată la patru ani. În acest sens, ele sunt previzibile. Perioada dintre scrutine este suficient de mare pentru a le permite cetățenilor care vor să voteze să solicite eliberarea unui pașaport valabil. Ei își pot rezolva din timp problemele legate de valabilitatea pașapoartelor lor, chiar fără a fi nevoie să se deplaseze în țară. Din acest punct de vedere, nu este afectată esența dreptului la vot al cetățenilor aflați peste hotarele țării.” [DCC 5/2019 (*votarea în afara țării în baza buletinului de identitate sau a actelor de identitate expirate*) §29]

„Obligarea cetățenilor Republicii Moldova să-și exercite drep-

tul de vot în afara țării doar cu un pașaport valabil nu instituie un tratament diferențiat disproporționat, aceasta nu afectează esența dreptului la vot și legislatorul a acționat în interiorul marjei sale de manevră pe care o permite Constituția.” [DCC 5/2019 (*votarea în afara țării în baza buletinului de identitate sau a actelor de identitate expirate*) §31]

În concluzie, subliniem că datorită jurisprudenței instanței de contencios constituțional cadrul legal ce garantează și asigură exercitarea dreptului de vot (inclusiv, în afara țării) în cadrul scrutinelor electorale a devenit accesibil și previzibil, ceea ce consolidează substanțial securitatea juridică a cetățenilor în contextul exercitării acestui drept fundamental.

Referințe bibliografice:

1. Cârnaț T., Cârnaț M. Protecția juridică a drepturilor omului. Chișinău: Reclama, 2006.
2. Codul electoral al Republicii Moldova, nr. 1381 din 21.11.1997 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 81 din 08.12.1997). Republicat în temeiul art. III, alin. (2), lit. d) al Legii nr.154 din 20.07.2017 – Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 253-264, art. 422. Modificat și completat prin: HCC24 din 27.07.17, MO335-339/15.09.17 art.89; în vigoare 27.07.17; LP153 din 14.07.17, MO301-315/18.08.17 art.523; LP154 din 20.07.17, MO253-264/21.07.17 art. 422 (versiune în vigoare din 30.12.18 în baza modificărilor prin LP238 din 08.11.18, MO441-447/30.11.18 art.709).
3. Compendiu al jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova (1995-2017). Wolters Kluwer, 2017.
4. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (cu modificări și completări ulterioare aduse prin Legea nr. 256 din 25.11.2016 și Legea nr. 70 din 13.04.2017).
5. Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău: Arc, 2012.
6. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. I. București: Lumina Lex, 1998.
7. Foca M. Drept constituțional. Drepturi și libertăți fundamentale. Constanța: Europolis, 2005.

8. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II. Chișinău: S.n., 2004.

9. Guceac I. Drept electoral. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2005.

10. Ionescu C. Principii fundamentale ale democrației constituționale. București: Lumina Lex, 1997.

11. Ionescu C. Tratat de drept constituțional contemporan. București: All Beck, 2003.

12. Lazăr T. Dreptul la vot și dreptul de a fi ales. Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova. 2012.

13. Micu D. Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a drepturilor omului și în Constituția României. București: All Beck, 1998.

14. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a VIII-a. București: Actami, 1998.

15. Muraru I., Tănăsescu S.-E. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Ediția a 13-a. București: C.H. Beck, 2009.

16. Muraru I., Tănăsescu S.-E. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Ediția a 13-a. București: C.H. Beck, 2009.

17. Pinzaru T. Garantarea și protecția juridică a dreptului cetățeanului la administrare. În: Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului, Materialele mesei rotunde din 10 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014.

18. Rusu I. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2001.

19. Selejan-Guțan B. Protecția europeană a drepturilor omului. București: All Beck, 2004.

20. Пынзару Т., Султанов Р. Участие граждан в представительной демократии. În: Право и Политология, 2013, № 22.

DESPRE AUTOR/
ABOUT AUTHOR:

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar,
cercetător științific principal
al Institutului de Cercetări
Juridice, Politice și Sociologice
tel.: 069125188; e-mail:
costachi70@mail.ru

Gheorghe COSTACHI,
Candidate of Legal Sciences,
professor,
Senior scientific researcher
at the Institute of Legal, Political
and Sociological Studies
tel.: 069125188; e-mail:
costachi70@mail.ru